

УДК 37.037

Тетяна Темерівська

Системний підхід до вдосконалення самостійної позааудиторної роботи студентів вищих навчальних закладів

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (м. Чернівці)

Постановка наукової проблеми та її значення. На сучасному етапі в Україні відбувається оновлення стандартів професійної освіти. Прийнято державні документи (“Закон про освіту”, “Національна програма Освіта (Україна XXI століття)”, програма “Учитель”, “Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті”), спрямовані на реформування вищої освіти. Сьогодні не викликає сумніву той факт, що вища школа покликана готувати спеціалістів, здатних до самостійної творчої діяльності.

Увесь навчально-виховний процес має бути побудований так, щоб усесторонньо розвивати в студентів активність і діловитість, не тільки озброювати їх глибокими знаннями, а й, що найважливіше, виховувати здатність творчо мислити й діяти самостійно. Особлива увага при цьому приділяється вдосконаленню форм, методів і засобів навчання. В усіх ланках системи народної освіти вживаються заходи для того, щоб активніше залучати дітей і підлітків до роботи над книгою й іншими джерелами знань, допомагати їм формувати самостійність мислення [1; 3–5].

Від цього залежить успішне розв'язання одного з найважливіших завдань вищої педагогічної школи – формування в студентів професійної спрямованості, підготовки високоосвічених спеціалістів, здатних органічно поєднувати наукові знання й педагогічні ідеї з практичною діяльністю, долати труднощі в навчанні та вихованні підростаючого покоління. Необхідно на практиці вчити молодь жити й діяти в умовах поглиблення демократії, гуманізації, нових економічних умов, прищеплювати учням і студентам самостійність, відкривати широкий простір ініціативі та творчості.

Основи формування навичок самостійної позааудиторної роботи, звичайно, мають закладатися в середній школі. Однак робота з першокурсниками вищих навчальних закладів засвідчує, що ці навички необхідно розвивати. Багато хто, навіть кращі випускники шкіл, є недостатньо підготовленими до навчання у вузі, до активної самостійної позааудиторної роботи. Нерідко вони, за винятком небагатьох, привчаються до вивчення та запам'ятовування готових знань, а не до самостійного їх пошуку й засвоєння, у ВНЗ ж потрібно самостійно набувати знання, уміти разом із викладачем обговорити певне питання, обстояти, якщо це необхідно, свою думку. Це вимагає від студента своєрідної спрямованості особистості, а від викладача вищої школи – відповідної роботи з озброєння студента певними вміннями та навичками самостійної пізнавальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. М. І. Гелашвілі відзначає, що “мало робиться для визначення того, як студент має будувати свою самостійну роботу, як йому слід навчатися, що повинен робити для того, щоб із належною глибиною вивчати передбачені навчальним планом предмети, засвоювати більше інформації, витрачаючи менше часу, щоб його знання міцнішали й удосконалювались на практиці” [2, 87].

Отже, удосконалення самостійної позааудиторної роботи студентів (СПРС) із конкретних дисциплін та спеціальностей – важлива проблема педагогіки вищої школи.

Самостійна діяльність студентів – це основна форма пізнавальної діяльності, яка вимагає відповідної організації й управління. На ефективність самостійної діяльності студентів впливають такі фактори: чіткі вказівки викладача; безпосередня допомога викладача; обсяг матеріалу, що виноситься на СПРС; економічність за часом; наявність підручників та посібників, довідкової літератури; систематичний контроль і самоконтроль; особливості особистості студента.

Серед дослідників немає єдиного розуміння сутності самостійної роботи. Унаслідок цього існує багато різноманітних визначень самостійної роботи, які узагальнюють різні її ознаки.

П. І. Підкасистий уважає, що самостійна робота – “це не форма організації навчальних занять і не метод навчання, а скоріше засіб залучення учнів до самостійної пізнавальної діяльності” [6, 89].

Завдання дослідження – вивчити стан організації, визначити умови й етапи вдосконалення самостійної позааудиторної роботи студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У практиці викладання медико-біологічних наук іноді трапляються випадки, коли студенти, добре засвоївши певні теоретичні положення, не можуть розкрити їхньої суті, застосувати у відповідній практичній ситуації, до того чи іншого конкретного факту дійсності. Такі студенти, сформувавши звичку акуратно виконувати всі завдання викладача, можуть, звичайно, засвоювати чимало знань. Однак унаслідок такого навчання вони виявляються безпорадними в оперуванні цими знаннями, їх застосовуванні в складних практичних ситуаціях. Звичайно, і найлегше приймати на віру все, що подається в підручниках і на лекціях, але таке навчання не може забезпечити студентів глибоке пізнання життя та науки. Найкращим шляхом пошуку істини є самостійна позааудиторна робота над питаннями, які вивчаються.

Самостійний підхід до пошуку знань особливо важливий під час вивчення спеціальних дисциплін, адже саме вони більшою мірою є основою становлення спеціаліста. Головне у вивченні будь-яких наук – навчитися самостійно здобувати необхідні знання, самостійно орієнтуватися в інформаційному потоці, сформулювати тверді переконання з певного питання й уміти науково аргументувати їх у будь-якій ситуації та використовувати в практичній діяльності.

Самостійна пізнавальна діяльність студентів у широкому розумінні – це вся робота з оволодіння науковими знаннями й практичними навичками, активна розумова діяльність в усіх її формах. Справа в тому, що із збільшенням обсягу інформації зросла потреба в самостійній роботі: самостійному вивченні літератури, теоретичного матеріалу, проведенні наукових досліджень, роботі в мережі Internet, перегляді телепередач, слуханні радіопередач, вивченні різних аспектів суспільно-політичного життя, спостереженні природних явищ, самоаналізі тощо.

Отже, останнім часом проведено дослідження різних аспектів проблеми самостійної пізнавальної діяльності студентів. На нашу думку, удосконалення самостійної позааудиторної роботи студентів (СПРС) має включати в себе такі етапи: опрацювання навчальних планів зі спеціальності, розробка робочих програм та графіків СПРС; визначення нормативного бюджету часу й здійснення заходів щодо зниження трудомісткості навчальної самостійної позааудиторної роботи студентів; вивчення та аналіз фактичних витрат часу й трудомісткості з окремих дисциплін; підготовка (розробка та видання) навчально-методичної літератури, забезпечення нею студентів; обладнання аудиторій технічними засобами навчання; проведення групових й індивідуальних консультацій; здійснення деканатами та кафедрами контролю за самостійною позааудиторною роботою студента – домашні завдання, колоквіуми, семінари, аудиторні контрольні роботи, тестування, курсові роботи тощо; аналіз поточної успішності й результати СПРС на всіх рівнях (викладач, кафедра, факультет, навчальний заклад) та пропозиції щодо вдосконалення навчально-виховного процесу.

Отже, лише чітка організація й відповідна взаємодія суб'єктів цього процесу може забезпечити її високу ефективність, урахувавши різноманітність СПРС, її багатфакторність, протяжність у часі, характер взаємодії викладача та студента, індивідуальні особливості кожного з них, специфіку професійної підготовки майбутнього спеціаліста, можливості матеріально-технічного й навчально-методичного забезпечення в навчальному закладі.

Виняткова роль в організації СПРС належить викладачеві. Від його вмінь, педагогічної творчості, толерантності, авторитету буде залежати розв'язання питань формування в студента і потреби вчитись, і вміння передавати свої знання, досвід, переконання. Викладач має виступати не стільки в ролі передавача наукової інформації, а, передусім, як консультант, організатор навчально-пізнавальної та наукової діяльності. Це вимагає від нього систематичного підвищення педагогічної майстерності, участі в наукових дослідженнях, усестороннього й постійного розвитку своєї особистості.

Проведене нами анкетування студентів дало можливість з'ясувати загальну картину стану організації самостійної позааудиторної роботи студентів та деякі тенденції щодо вирішення цієї проблеми. Значна частина студентів (майже 30 %), певною мірою не задоволена існуючими формами організації самостійної позааудиторної роботи. При цьому більшість із них вважає, що полюбляє працювати самостійно. Водночас 35 % першокурсників вважають себе підготовленими до самостійної позааудиторної роботи; 68 % упевнені, що оволоділи навичками конспектування, лише 43 % із них працюють над додатковою літературою.

Незважаючи на те, що близько 75 % опитаних вважають, що навчання у ВНЗ допомогло навчитися самостійно працювати, результати анкетування засвідчують, що організація самостійної позааудиторної роботи потребує вдосконалення. Про це може свідчити той факт, що близько 55 % третьокурсників не захоплює робота над додатковою літературою. Як не дивно, але ця величина, порівняно з першим курсом, має тенденцію до зростання. Це свідчить, що сьогодні потрібно не просто

вдосконалювати, а принципово реформувати систему навчально-пізнавальної діяльності у вищому закладі освіти.

Висновки. Уважаємо, що системний підхід до вдосконалення СПРС можливий за таких умов:

- удосконалення відомих та пошуку нових методів і форм організації СПРС із відповідним урахованням зміни системи підготовки фахівців із вищою освітою, структури та змісту навчання;
- використання комплексів технічних і дидактичних засобів, які б забезпечували взаємозв'язок аудиторної та позааудиторної форм роботи;
- методичне й матеріально-технічне забезпечення процесу навчально-пізнавальної діяльності;
- забезпечення науково обґрунтованої організації самостійної пізнавальної діяльності студентів молодших курсів, що дає можливість прискорити процес адаптації.

Ці умови дадуть змогу здійснити фундаментальність професійної підготовки майбутнього спеціаліста, сформувати в нього навички організації самостійної пізнавальної діяльності, що в подальшому уможливить вирішення питання неперервності освіти.

Література

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підручник / Алексюк А. М. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.
2. Гелашвили Н. И. Педагогические основы управления самостоятельной работой студентов в процессе обучения : дис. ... д-ра пед. наук / Н. И. Гелашвили. – Тбилиси, 1987. – 284 с.
3. Захожий В. Дозування фізичних навантажень для самостійних занять фізичними вправами студентів / В. Захожий, О. Сапожник // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – № 2 (6). – С. 39–42.
4. Кремінь В. Г. Освіта в Україні : стан і перспективи розвитку / В. Г. Кремінь // Неперервна професійна освіта : теорія і практика : зб. наук. пр. – Ч. I. – К. : [б. в.], 2001. – С. 5–14.
5. Неперервна професійна освіта : проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред. І. А. Зязюна. – К. : Віпол, 2000. – 636 с.
6. Пидкасистый П. И. Самостоятельная педагогическая деятельность школьников в обучении теоретико-экспериментальным исследованиям / Пидкасистый П. И. – М. : Педагогика, 1980. – 240 с.

Анотації

У статті висвітлено питання системного підходу до вдосконалення самостійної позааудиторної роботи студентів, її етапи; запропоновано загальні вимоги щодо її керівництва; розкрито сутність самостійної позааудиторної роботи студентів як ефективного складника професійної підготовки майбутнього фахівця.

Ключові слова: позааудиторна робота, самостійна робота, фахівці.

Татьяна Темеровская. Системный подход к усовершенствованию самостоятельной позааудиторной работы студентов высших учебных заведений. В статье освещаются вопросы системного подхода к усовершенствованию самостоятельной позааудиторной работы студентов, ее этапы; предлагаются общие требования к ее руководству; раскрывается содержание самостоятельной позааудиторной работы студентов как эффективной составляющей профессиональной подготовки будущего специалиста.

Ключевые слова: позааудиторная работа, самостоятельная работа, специалисты.

Tatiana Temerovskaya. Systems Approach to the Improvement the Independent Extra-Lecture-Room Work of the Students the Higher Educational Institutions. This article introduces the systemic approach to the improvement of the students' independent work, its stages are introduced by general requirements as for its management. The author of the article reveals the essence of the students' independent work as the affective constituent of the professional training of the future specialists.

Key words: the extra-lecture-room work, the independent work, specialists.